

Tadeusz Banasik

Pięć lat działalności wydawniczej

Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego 9, 499-505

1975

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

TADEUSZ BANASIK

PIĘĆ LAT DZIAŁALNOŚCI WYDAWNICZEJ

Rocznik „Muzea Walki” już w swoim tytule zawiera zapowiedź szerokiego zasięgu tematycznego, dotyczącego wielu pokrewnych muzeów. Są to zarówno muzea historii ruchu robotniczego i rewolucyjnego, muzea martyrologii oraz ruchu oporu z okresu II wojny światowej, jak też muzea biograficzne poświęcone bojownikom o wolność i demokrację. Wspólne założenia programowe wymienionych muzeów wyznaczają im pewne wydzielone okresy badawcze historii, a także wybrane problemy rzeczywistości społeczno-historycznej. Ze społecznego punktu widzenia można więc stwierdzić, że wszystkie te muzea zajmują się ukazywaniem genealogii łańcuchowości w minionych fazach rozwojowych.

Jedynie niektóre wcześniej powołane muzea martyrologii dysponowały przed ukazaniem się rocznika „Muzea Walki” własnymi periodykami naukowymi, natomiast ani muzea leninowskie, ani muzea ruchu robotniczego nie miały żadnych wydawnictw ciągłych. Względy te zadecydowały, że w Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego w Warszawie, jako w placówce centralnej, powstała przed 5 laty rada redakcyjna rocznika „Muzea Walki”, pisma muzeów walk rewolucyjnych i narodowowyzwoleńczych.

Ukazywanie się rocznika wiąże się zazwyczaj ze stabilizacją pracy naukowej muzeum i narastaniem sumy jego doświadczeń własnych. One to znajdują w roczniku udokumentowanie działalności oraz osiągnięć zbierackich, konserwatorskich, wystawienniczych czy pracy oświatowej. Pięć lat nieprzerwanej działalności wydawniczej oznacza pięć numerów rocznika wypełnionego treścią 96 artykułów. Cyfry te jednak mówią bardzo niewiele.

Bliższe określenie roli rocznika muzealnego wymaga dokonania analizy za pośrednictwem wypróbowanego schematu badawczego. Badania opinii publicznej, jak również funkcji informacyjnych środków masowego oddziaływania w postaci publikacji drukowanych, związane są ściśle z formułą Lasswella. Według tej koncepcji została przeprowadzona klasyfikacja problematyki badawczej. Uszeregowano ją w łańcuchowy układ następujących pytań: „kto, co przekazuje, za pomocą jakich środków, komu, z jakim skutkiem”¹.

¹ H. D. Lasswell *The Structure and Function. Communication in Society*, [w]: B. L. Smith, H. D. Lasswell, R. D. Casey *Propaganda, Communication and Public Opinion*, New Jersey 1946.

Kim są autorzy piszący do rocznika „Muzea Walki”? Zespół ten jest dość zróżnicowany i reprezentuje rozmaite środowiska zawodowe, nie ograniczone wyłącznie do muzeów. Składa się on z pracowników naukowych muzeów, działaczy politycznych, urzędników administracji państwowej, archiwistów, nauczycieli, dziennikarzy i publicystów. Kwalifikacje specjalistyczne reprezentowane przez piszących to: historia, socjologia, pedagogika, historia sztuki, filologia polska, elektronika, chemia itp. Wśród autorów publikujących swoje artykuły w roczniku dominuje jednak wyraźnie przeważająca ilość pracowników naukowych muzeów. 69 autorów reprezentuje 28 muzeów polskich i zagranicznych. Tak więc w liczbie tej mieszczą się wszystkie krajowe muzea walki.

Jakie treści przekazuje rocznik? Treść pisma kształtuje rada redakcyjna na podstawie ogólnych zadań programowych nakreślonych w chwili jego powstania. Przy ocenie rzeczywistej funkcji informacyjnej czasopisma ważki element stanowi jego funkcja założona. Ona to pozwala na wydobycie głównych zamierzeń programowych będących niejako osnową dla rzeczywistych treści. Redakcja rocznika „Muzea Walki” określając jego zadania, zobowiązała się omawiać problemy metodyki pracy naukowej i oświatowej, upowszechniać doświadczenia nowych form wystawienniczych i skuteczność ich oddziaływania, informować o zasobach muzeów i nowych nabytkach. Nowe pismo przyniosło wreszcie zapowiedź publikowania wyników prac pracowników muzealnych pod postacią opracowań syntetycznych i informacji².

Rzadkie stosowanie w badaniu czasopism technik pomiaru treści motywowane jest wielką ich pracochłonnością. Ilościowa analiza zawartości rocznika przedstawia wyniki z matematyczną precyzją, ukazując jednocześnie pewne dysproporcje tematyczne, które przy innej ocenie są mniej widoczne. Samą analizę poprzedziła klasyfikacja artykułów dokonana na podstawie ugrupowania ich według treści, odpowiadającego tematycznym problemom zapowiedzianym przez Redakcję w pierwszym numerze rocznika. Dla określenia stopnia realizacji funkcji założonych pisma przeprowadzono analizę 5 roczników na podstawie pomiaru ich treści. Tą drogą ustalono, ile miejsca zostało poświęcone poszczególnym problemom tematycznym.

Rezultaty obrazuje tabela ukazująca w procentach stosunek miejsca do całości zadrukowanego papieru przypadającego na poszczególne zagadnienia.

Najwięcej miejsca zajmują w pięciu zeszytach rocznika „Muzea Walki” wyniki prac pracowników muzealnych (36,8%) i informacje (28,4%). W pierwszym przypadku jest to rezultatem braku innego czasopisma mogącego zamieszczać tego typu opracowania syntetyczne, a także świadczy o bogatych złożach materiałów źródłowych zgromadzonych w muzeach, które dotychczas nie były opracowywane. Materiały te odnoszą się głównie do niedawnego okresu historii i dotyczą hitlerowskiego systemu eksterminacji w więzieniu Pawiak. Do informacji została zaliczona pokaźna ilość artykułów poświęconych wystawom bądź muzeom, zawierająca relacje nieanalityczne. Jest to w większości materiał kronikarsko-sprawozdawczy, w poszczególnych przypadkach o charakterze impresji lub nawet reportażu.

Najmniej zainteresowania pracownicy muzealni poświęcają problemom badawczym nad metodyką pracy naukowej i oświatowej (7,1%), jako zagadnieniem trudnym, wymagającym przy pisaniu o nich wiedzy teoretycznej i prak-

² Od Redakcji, „Muzea Walki”, nr 1, Warszawa 1968, s. 5—6.

tyki. Tematy z tej dziedziny bywają oparte na doświadczeniach własnych eksperymentów, a także zawierają niejednokrotnie uogólnienia i prawidła wynikające z badań empirycznych, pozwalających wnieść konkretny wkład do budowy teorii.

L.p.	Problemy tematyczne	ilość stron	%
1	Metodyka pracy naukowej i oświatowej	68	7,1
2	Formy wystawiennicze i skuteczność oddziaływania wystaw	140	14,5
3	Informacje o zasobach muzeów i nowych nabytkach; problemy zbieractwa	103	10,7
4	Wyniki prac pracowników muzealnych, opracowania syntetyczne	355	36,8
5	Informacje	274	28,4
6	Inne	24	2,5
	R a z e m	964	100

Słabiej też jest reprezentowana pod względem ilości opracowań grupa tematyczna poświęcona problemom zbieractwa (10,7%). Ta kulturotwórcza funkcja muzeum zasługuje na większą uwagę tak ze strony pracowników muzeów, jak i zespołu redakcyjnego, dokonującego wyboru zagadnień przeznaczonych do publikacji.

2,5% miejsca zajęły wreszcie opracowania „inne”, nie wiążące się z żadną z wyodrębnionych grup tematycznych. Zaliczono do nich wszystkie wypowiedzi ogólne o znaczeniu politycznym.

Wnioski z wyników analizy zawartości rocznika nasuwają się same. Wypada w przyszłości zwrócić baczniejszą uwagę na problemy rzadziej dotychczas opracowywane. Mała ilość publikacji specjalistycznych w tych grupach tematycznych świadczy bowiem nie o oczywistości ich problematyki, lecz o niedostatku koncepcji, złożoności trudnych zagadnień nurtujących środowisko muzealne, a nade wszystko o braku odpowiedzi na wiele codziennych pytań, które niesie praktyka pracy muzealnej.

Jakim środkiem przekazu jest rocznik muzealny? Periodyk drukowany, w porównaniu z radiem czy telewizją, należy do dawnych środków masowego oddziaływania, posługując się najwcześniejszą techniką komunikowania. O jego zasięgu społecznym decyduje prócz treści także wysokość nakładu. Rocznik „Muzea Walki” ukazuje się w nakładzie 1000 egzemplarzy. Jest on sprzedawany przede wszystkim na terenie Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego w Warszawie. Niewielką ilość poszczególnych tomów zamawia także

Składnica Księgarska. Dostępność czasopisma jest tym sposobem ograniczona do „wewnętrznego rynku muzealnych wydawnictw”. Dotychczas 27% ogólnego nakładu rocznika pozostaje jeszcze w magazynie. Drugi zeszyt jest prawie wyczerpany, a z numeru pierwszego rocznika pozostało 12,8% nakładu.

Komu przekazywane są treści zawarte w roczniku muzealnym? Innymi słowy, kto jest adresatem pisma? Roczniki muzealne są czasopismami przeznaczonymi dla wąskiego grona specjalistów. Tymczasem badaniu czytelnictwa literatury specjalistycznej w naszej nauce poświęcono znikomą ilość uwagi. Większość badań nad czytelnictwem koncentrowała się na literaturze pięknej lub na utworach literackich z pogranicza (jak np. pamiętniki, reportaże itp.). Niepodejmowanie tych tematów badawczych tłumaczą niektórzy tym, iż zainteresowanie literaturą fachową i popularnonaukową jest nieodłączną częścią procesu kształcenia w obrębie szkoły, natomiast czytelnictwo literatury naukowej odbywa się w ramach studiów specjalistycznych, a więc jest uwarunkowane pracą zawodową³. Występuje niewątpliwie pewna prawidłowość, pozwalająca ściśle określić krąg czytelniczy rocznika, w którym na pierwszym miejscu znajdują się zawodowo zainteresowani pracownicy muzeów.

Rocznik „Muzea Walki” dociera do 22 muzeów eksponujących tematykę zawartą w jego tytule oraz do kilkudziesięciu muzeów wielodziałowych, wśród których na przestrzeni ostatnich lat coraz żywotniejszym problemem jest organizowanie działów historii najnowszej.

Ponadto otrzymują go: samodzielni pracownicy nauki (profesorowie i docenci), głównie historycy; kierownicy centralnych i stołecznych instancji partyjnych; kierownictwo resortu kultury; członkowie zarządów organizacji zrzeszających kombatantów oraz organizacji turystycznych; kierownicy instytucji zajmujących się problematyką walk narodowowyzwoleńczych, a także martyrologii. Wreszcie wysyłany jest do przedstawicieli prasy krajowej.

Rocznik „Muzea Walki” przekazywany jest drogą wymiany wydawnictw do około 20 muzeów i instytucji zagranicznych w krajach demokracji ludowej i w krajach kapitalistycznych. Są to muzea o podobnym profilu i instytucje badawcze zajmujące się ruchem rewolucyjnym.

Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego wysyła wreszcie swoje pismo do 33 bibliotek instytucji, z którymi współpracuje, a więc bibliotek archiwów, Polskiej Akademii Nauk, bibliotek uniwersyteckich, wojskowych i wielu innych o znaczeniu ogólnopolskim i międzynarodowym, jak również posiadających księgozbiory umożliwiające studia specjalistyczne.

Stopień zainteresowania społeczeństwa pismem mierzy się stosunkiem wielkości prenumeraty instytucjonalnej do ilości kupionych dobrowolnie egzemplarzy. Choć prawa te działają w odniesieniu do periodyków specjalistycznych w bardzo ograniczonym zakresie, to jednak należy postawić pytanie — kto kupuje rocznik „Muzea Walki”? Odpowiedź na nie byłaby dopełnieniem obrazu przedstawiającego krąg odbiorców pisma. Niestety brak danych liczbowych uniemożliwia ściśle określenie kręgu czytelniczego. Wiadomo jedynie, że niektórzy nauczyciele przybywający do muzeum z wycieczkami szkolnymi kupują rocznik. Nierzaz przychodzą też do punktu sprzedaży ludzie starsi specjalnie w celu zakupienia rocznika. Nie zwiedzają oni wcale muzeum, a w roczniku interesuje ich wyłącznie kronika Pawiaka.

³ J. Kądziański *Stan badań nad upowszechnianiem nauki w Polsce*, [w:] *Upowszechnianie nauki i zainteresowania nauką*, Wrocław 1971, s. 75.

Ostatni człon formuły Lasswella, postulujący badanie skutków oddziaływania środków masowej komunikacji, sprowadza problem do ukazania ich rzeczywistych funkcji społecznych.

Socjologiczne badania czytelnictwa wykazały, że najbardziej aktywny stosunek do literatury naukowej przejawia inteligencja o wyższym wykształceniu humanistycznym. Manifestuje się to głównie w najliczniejszym czytelnictwie opracowań historycznych, pamiętników, literatury popularnonaukowej i naukowej⁴. Ta grupa społeczna czytelników w 33,3% wiąże swoje zainteresowania z pracą lub kierunkiem studiów. Ponadto wśród humanistów istnieje najwyższy odsetek osób interesujących się od wielu lat tymi samymi problemami⁵.

Najlepszym sposobem przekazywania muzealnej informacji profesjonalnej koledze po fachu jest dobra publikacja wpływająca na podnoszenie kwalifikacji zawodowych, poziomu wiedzy i znajomości specyfiki miejsca pracy. Te role społeczne pełni też rocznik „Muzea Walki”, a ich punktem odniesienia są pracownicy muzeów.

Wymieniona poprzednio kronika Pawiaka to lapidarne zapiski tragicznych wydarzeń okupacji i długie listy nazwisk aresztowanych, uwięzionych, pomordowanych. Najmocniejsza i najbardziej autentyczna jest pamięć zmarłych pokolenia pozostającego z nimi w bezpośredniej styczności. Starsza generacja naszego społeczeństwa nosi też w swojej świadomości doświadczenia okresu wojny, przeżyć osobistych powiązanych z ludźmi, których już nie ma. Wraz z upływem czasu od śmierci członków rodzin ich nazwiska zapadają w zapomnienie głównie dlatego, że ulegają rozpadowi grupy, w obrębie których oni egzystowali, gdzie istniał nawyk nazywania ich. Dłużej natomiast zachowywani są w pamięci ci zmarli, których wspomnienie jest jeszcze żywe, ponieważ współcześnie żyjący ludzie czczą ich i utrzymują z nimi chociażby fikcyjny kontakt⁶. Takim miejscem publicznej pamięci jest rocznik „Muzea Walki”.

Podsumowując rozważania na temat funkcji społecznych rocznika należy dokonać wyraźnego ich rozgraniczenia na funkcje wobec podstawowych grup czytelniczych.

Jedną z funkcji rocznika jest jego rola informacyjna polegająca na szerzeniu wiedzy praktycznej o muzeach wyrażającej się poradnictwem i przekazywaniem doświadczeń.

Druga funkcja uformowała się wskutek okresowego publikowania pokazanych objętościowo materiałów źródłowych poświęconych eksterminacji ludności polskiej przez okupanta hitlerowskiego. Można by ją nazwać funkcją upamiętniającą pisma.

⁴ K. Kądzilska *Aktywność kulturalna inteligencji łódzkiej*, Warszawa 1970, s. 74.

⁵ A. Pawełczyńska *Studia nad czytelnictwem*, Warszawa 1969, s. 145.

⁶ M. Halbwachs *Spoleczne ramy pamięci*, Warszawa 1969, s. 246.

ПЯТЬ ЛЕТ ИЗДАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Работа касается содержания, характера и функции пяти выпусков ежегодника „Музеи Борьбы”. Издание охватывает проблематику многих польских музеев — музеев рабочего движения, а также биографических музеев, посвященных борцам за свободу и демократию. Редакция ежегодника сформировалась в 1968 г. в центральном отделении Музея истории польского революционного движения в Варшаве.

Авторами работ, опубликованных в ежегоднике, являются не только сотрудники музеев, но и представители различных профессиональных групп: политические деятели, служащие государственного административного аппарата, сотрудники архивов, педагоги, журналисты и публицисты. Среди них преобладают, однако, научные сотрудники вышеуказанных музеев. 69 авторов публикаций являются представителям 28 польских и зарубежных музеев.

Преобладающая роль в пяти выпусках ежегодника „Музеи Борьбы” отведена результатам работ сотрудников музеев (36,8%), а также информации (28,4%). Эти материалы относятся главным образом к недавнему периоду истории и касаются гитлеровской системы уничтожения, применявшейся с тюрьме Павяк. Роль информации исполняют статьи, посвященные выставкам, а также материалы, включающие в себя отчеты и хронику.

Во втором разделе работы проводится анализ издания, а также рассматриваются вопросы, связанные с его распространением и кругом читателей.

Большинство экземпляров тысячного тиража поступает в продажу непосредственно в Музей истории революционного движения в Варшаве. Незначительное количество экземпляров заказывают центральные книжные склады. Значительная часть тиража поступает в плане обмена в музеи, экспонирующие тематику, предусмотренную заглавием издания; кроме того, ежегодник „Музеи Борьбы” высылается различным библиотекам и организациям, сотрудничающим с музеем. Индивидуальными покупателями ежегодника зачастую являются учителя, посещающие музей со школьными экскурсиями. Ежегодник пользуется популярностью у пожилых людей, которые приобретают его главным образом для ознакомления с „Хроникой Павяка” — краткими заметками о трагических событиях, имевших место в период оккупации и длинными списками арестованных, заключенных в тюрьму и убитых.

Подводя итоги, автор обращает особое внимание на функцию ежегодника „Музеи Борьбы” и на его информационную роль, состоящую в популяризации практических сведений о музеях (советы, обмен опытом). Вторая важная функция определилась в результате периодической публикации значительного объема материалов из первоисточников, посвященных массовому уничтожению польского населения гитлеровскими оккупантами. Эту функцию можно назвать увековечивающей функцией издания.

FIVE YEARS OF EDITING ACTIVITY

The paper deals with the content, character and function of five instalments of the yearly „Combat Museums” (Muzea Walki). The edition includes the problems of many Polish museums, both the labour movement and biographical museums

dedicated to combatants for liberty and democracy. The editorial office started work in 1968 in the central institution in Museum of History of Polish Revolutionary Movement in Warsaw.

The authors of the works published in the yearly come from different professions, they are not exclusively museum workers. There are politicians, administration officials, archivists, teachers, journalists and publicists among them. But the largest group is formed by the research workers of the above mentioned museums. 69 authors representing 28 Polish and foreign museums.

The largest part of the five instalments of the „Combat Museums” yearly is occupied by the museum workers research results (36.8 per cent) and information (28.4 per cent). The material deals mainly with the not so distant history period of nazi extermination system in the Pawiak prison. The information part is taken by the papers and articles about exhibitions; this is the material having a chronicle and report character.

The second part of the present paper is an analysis of the influence of the publication, its propagation and its public.

There are 1000 copies of the yearly and the best part of it is sold in the Museum of History of Polish Revolutionary Movement in Warsaw. Few copies are ordered by the Bookseller’s Store (Składnica Księgarska). A large part of the edition go in exchange to museums organising exhibitions connected with the title of the publication, and, the museum sends the „Combat Museums” to libraries and institutions cooperating with it. It is interesting to note who are the private buyers. Among them are very often teachers coming to the museum with schoolchildren. The yearly is also bought by elderly people who buy it because of the „Pawiak Chronicle” which contains short accounts of the tragic events during the Hitler occupation and the long lists of persons arrested, imprisoned and murdered there and then.

In the recapitulation the author focuses his and readers’ attention on the function of the „Combat Museums”, on its informational function depending on propagation of practical knowledge about museums, this has its expression in providing advice and imparting experience. The second function was formulated as a result of periodical edition of voluminous source materials, concerned with the extermination of Polish people by nazis. The latter can be regarded as the commemorative function of the publication.